



HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
PROF. DR. M. ORHAN OKAY ÖZEL SAYISI
YIL 6, ARALIK 2020

Uğur Yiğiz

*Dicle Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Öğrencisi
Diyarbakır/TÜRKİYE
uguryigiz@hotmail.com*

ORCID 

KİTÂBİYÂT / BOOK REVIEW

Eser: Sanat ve Edebiyat Yazıları

Makale Türü: Kitap Tanıtım ve Değerlendirme
Yükleme Tarihi: 20.12.2020
Kabul Tarihi: 25.12.2020
Yayımlanma Tarihi: 31.12.2020

Article Information: Book Review
Received Date: 20.12.2020
Accepted Date: 25.12.2020
Date Published: 31.12.2020

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.



Atıf/Citation

Yiğiz, Uğur, "Sanat ve Edebiyat Yazıları", (Kitap Tanıtımı ve Değerlendirme) *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal Of Academic Literature]*, Yıl 6, Prof. Dr. M. Orhan Okay Özel Sayısı, Aralık 2020, s. 749-759.

Yigiz, Ugur, "Sanat ve Edebiyat Yazıları", (Book Review) *Hikmet-Journal Of Academic Literature*, Year 6, Prof. Dr. M. Orhan Okay Special Issue, December 2020, p. 749-759.



HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
PROF. DR. M. ORHAN OKAY ÖZEL SAYISI
YIL 6, ARALIK 2020

Uğur Yiğiz

KİTÂBİYÂT/BOOK REVIEW

SANAT VE EDEBİYAT YAZILARI

Yazar: M. Orhan OKAY

Dergâh Yayınları, İstanbul, 4. Baskı, 2015, 262 s., ISBN: 978-975-995-654-7



Türk tarihi ve edebiyatı, zaman içerisinde birçok mütefekkir, sanatçı, ilim adamı yetiştirmiş ve yetiştirmeye devam etmektedir. Akademisyen kimliği ile tanınan ve Türk edebiyat araştırmacılığında mümtaz bir yeri olan merhum M. Orhan Okay da son dönem önemli mütefekkir ve bilim adamlarından biridir. Özellikle yeni Türk edebiyatı başta olmak üzere, Türk edebiyatı alanında yaptığı çalışmalar ve yetiştirdiği öğrencilerle alanın kıymeti haiz hocalarından biri olmuştur.

Orhan Okay hocanın Türk edebiyatına ve düşünce dünyasına kazandırdığı onlarca kitap ve makale vardır. Bu eserlerden biri de 1969-1987 yılları arasında çeşitli dergi ve gazetelerde kaleme aldığı makalelerden oluşan *Sanat ve Edebiyat*

Yazıları adlı eseridir. İlk baskısını 1990 yılında yapan kitapta, yazarın ön sözde belirttiği üzere, “*objektif sonuçları olan alan çalışmaları*”nı kapsayan makaleler ve “*yoruma ağırlık veren ve hatta deneme türü sayılabilecek*” dediği denemeler ile birlikte toplamda yirmi sekiz yazı vardır. Bu yazılar, *estetik gibi çok mücerret bahislerden, yakın devir iktisat tarihimize ışık tutacak müşahhas meselelere kadar* (s. 7) geniş bir çerçeveye sahiptir.

Eser ön sözden sonra iki ana bölüme ayrılmıştır. I. Bölüm, *Estetik-Güzel Sanatlar ve Edebiyat*; II. Bölüm ise *Eski ve Yeni Edebiyatımız Üzerine İncelemeler* adını almıştır. İlk bölümde on, ikinci bölümde on sekiz yazı olmak üzere toplamda yirmi sekiz yazının kaleme alındığı bu eserde, ilk konu başlığı *Çağa İthaf*tır. Tarih ve dergi künyesi bulunmayan bu ithafla Okay, çağın batışını

okuyucuya sunarak, yeni bir nizam kurulmasının mecburiyetini dile getirmiştir. Yeni nizamın ahlâkta, sanatta, dinde ve devlette kurulması gerektiğini ve bu uğurda bir harç dahi olsa o harcın koyulmasının elzem olduğunu belirtmiştir. Yazara göre Batı, her şeyiyle *buhranlar devresindedir*. Ancak biz dediği Doğu medeniyeti, bu *köhnemiş medeniyete iştiyakla gömülmek istemektedir* (s. 11). Yazar, batan dünya nizamının enkazında kalan insanın kurtuluşunun *Bilinmeyen İnsan*'ın yeniden keşfiyle aşılabileceğine inanmaktadır. Bunun için de davranışlarımızın dört büyük esasından üçü olan *gerçeğin, faziletin ve güzelliğin* (s. 13-14) tohumlarının bulunmasının ve bu tohumların yeşermesinin gerekli olduğunu belirtmiştir. Tabii her büyük eserin, *biraz sabır, biraz çileyle* (s. 13) ortaya çıkacağını hatırlatarak.

İkinci başlık *Estetik ve Güzel Sanatlar* ile isimlendirilmiştir. Okay, davranışlarımızın dört mühim ve esaslı gayesinin olduğunu belirtmiştir. Bunlar; *menfaat, gerçek, iyilik ve güzelliştir*. Bu dört hasletten menfaatin biyolojik hayatın devamı için gerekli olduğu vurgulanmıştır. Ancak, diğer üç davranış şeklinin, nadir şahsiyetlerde olduğunu ve bunu başarabilenlerin âlim, velî ve sanatkâr olabileceğini dile getirilmiştir. Okay, menfaat dışındaki davranış biçimlerinin kendi içerisinde üç ayrı sistemin konusunu oluşturduğunu belirtmiştir. Bunlar;

Gerçeğin konusu: Bilgi teorisi – Mantık – İlimler

İyiliğin konusu: Ahlâk – Hukuk

Güzelliğin konusu: Estetik – Güzel sanatlar (s. 15-16)'dır.

Böylece estetik ve güzel sanatlar konusuna giriş yapan Okay, estetiğin ve güzel sanatların sınıflandırması meselesi üzerinde durur. Batı kültürünün esas alındığı sınıflandırmaya göre beş sanat şunlardır: *Mimarî, heykel, resim, müzik ve edebiyat*. Yazar, Doğu kültürünün sanatları için ayrı bir kategorinin yapılabileceğini ancak heykel sanatının çıkarılması hâlinde aynı tasnifin Doğu kültürüne de uygulanabileceğini belirtir. Bu sınıflandırmanın dışında bu beş sanat; *malzeme, hacim, fayda ve teknik* gibi unsurlarla da kendi içerisinde farklı sınıflandırmalara tabi tutulabileceğini dile getiren Okay, edebiyatın diğer sanatlardan ayrılan yönlerini açıkladıktan sonra yazıyı sonuçlandırmıştır. Okay'a göre edebiyat, diğer güzel sanatlardan tamamen zihnî ve derûnî olması cihetiyle ayrılmaktadır. Edebiyat, *"güzel sanatlar içinde maddî malzemeye, göz ve kulak gibi duyu organlarına, faydaya, fizik dünyasının kanunlarına bağlı olmayan tek sanattır"* (s. 17) diyerek konuyu bitirmiştir.

Konuyu tamamlamak adına ve birliktelik sağlamak için seçilen diğer bir çalışma, *Edebiyatın Üstünlüğü* isimli yazıdır. Bu yazıda Okay, sanat nedir ve ne değildir üzerine yapılan tanımlamaları dikkatlere sunarak, aslında ortak bir tanımın olmadığını ifade etmiştir. Hatta *"ne kadar filozof, sosyolog, psikolog, estetikçi, hattâ ne kadar sanatkâr varsa hemen o kadar da sanat tarifi vardır âdetâ"* (s. 19) diyerek sanatın tarifinin olamayacağını belirtmiştir. Ancak yapılan tarifler içerisinden müşterek unsurların ise şunlar olduğunu da ifade etmiştir: *Bir duygu veya düşünce, plastik malzeme veya ses-söz, ifade ve heyecan*

ve hayranlık uyandıracak şekil (s. 20). Okay, edebiyatın diğer sanatlara üstünlüğün, sanatçının eserini hitap ettiği kitleye doğrudan doğruya iletmesinde olduğunu söylemektedir. Edebiyatın, kitlesine direkt ulaşabilme imkânına rağmen diğer sanat dallarında kitleye ulaşmada araçların fazlaca bir rolü vardır. Bu durumda da edebiyat dışındaki sanat dallarının orijinallığı bozulmaktadır. Bu bağlamda, edebiyat ve edebî eser “her zaman orijinaldir ve okuyucusunun karşısına bu orijinallığı ile çıkar” (s. 22).

Kitabın dördüncü konusu, *Edebiyatın Gücü* başlığını taşımaktadır. Okay, *edebiyatın gücü de zaafi da kullandığı malzemedir gelir*, (s. 23) diyerek yazıya başlar. Malzeme de kelime ve sözdür. Yazar Orhan Okay, diğer güzel sanatlarla mukayese ederek edebiyatın gücünü ortaya çıkarmaya çalışırken yorumlayabilmeyi ana kıstas olarak kullanmıştır. Diğer bütün güzel sanatları aktarma noktasında edebiyatçı adeta bir yorumcudur.

Edebiyatı diğer güzel sanatlarla mukayese ederek edebiyatın üstünlüğünü kanıtlayan Okay, beşinci bölümde *Edebiyatın Zaafi* başlıklı konuyla bakışlarımızı farklı bir noktaya çekmiştir. Edebî eserin ifade güçlüğü yaşamasının üç temel sebebinin olduğunu belirtir. Bunlar; kavram farklılığı, bir “ben”den diğerine ve ifadenin iç dünyamıza yetişememesidir. Kavram farklılığının yol açtığı anlam karmaşası sebebiyle sanatkâr ile okuyucu arasında tam bir ilişkinin ne kadar mümkün olabileceğini tartışmıştır. Bir “ben”den diğerine başlığıyla sanatkârın okuyucuya nasıl ulaşacağı meselesi irdelenmiştir. Bu anlamda sanatkâr, okuyucuyla hiçbir zaman kuramayacağı bir irtibatın peşindedir. O, “yabancı ben”e ulaşmanın arayışındadır. Ama bu iş nafile bir eylemdir. Bir diğer sebep olan, ifadenin iç dünyamıza yetişememesi de iç dünyanın zenginliği karşısında bütün imkânlara ve genişliğe rağmen dilin âciz ve fakir kalmasıdır.

Şiir Sanatı Üzerine başlığıyla yayımlanan bir diğer yazıda Okay, poetika üzerine kısa da olsa bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Poetika, şiirle ilgili her meseleyle uğraşır. Bu bölümde, dünya tarihinde bilinen ilk poetika kitabının Aristoteles tarafından yazıldığı ve o günden bugüne poetika üzerine birçok düşünür ve yazarın poetika üzerine kitaplar yazdığı belirtilmiştir. Klasik edebiyatımızda ise poetika üzerine yazılmış olan müstakil bir eserin olmadığını vurgulayan Okay, aruz risaleleri, divan dîbâceleri, şura tezkireleri gibi eserlerde kısmen de olsa şiir sanatı üzerine mevzuların konu edildiğini vurgulamıştır. Tanzimat’tan sonra şiir tartışmalarının gazete ve dergilere taşındığını ifade etmiştir. Cumhuriyet sonrasında ise beyannameler, şiir kitapları için yazılan takdim ve takrizler, eleştiri yazıları ve eleştirilere verilen cevaplar devrin poetikasını belirleyen vesikalar olmuştur. Ancak bütün bunlara rağmen Okay’a göre gerçek manada bir devir poetikası bahsetmek için bütün eserlerin taranması ve değerlendirmenin yapılması gerekmektedir. Okay, bu yazıda ayrıca şiirin iki şekli unsurunun *kafiye* ve *vezin* olduğunu dile getirmiştir. Bütün güzel sanatların görülmez estetik değeri olan “tekrar”ın şiirde de büyüleyici bir tesir bıraktığını belirtmiştir. Okay, şiirde ses oyunları,

kafiye, ahenk gibi unsurların olmaması gerektiğini savunan Orhan Veli'yi ve Garip hareketini benimsemediğini belirtmiş ve eleştirmiştir.

Eserin bir diğer konusu, *Millî Edebiyata Dair* başlığı ile kaleme alınmıştır. Bu yazıda, öncelikle sanat eserinin hem beşerî hem millî hem de ferdî olduğunu vurgulamıştır. Okay, bu minvalde farklı milletlerin edebiyatlarının, üstünlük veya aşağılık sıfatları ile mukayese edilmesinin yanlışlığını dile getirmiştir. Okay, 1908 yılından sonra başlayan millî edebiyat cereyanının neyin millî neyin olmadığına dair getirmiş oldukları kıstasların hatalı ve Divan Edebiyatı ile Servet-i Fünûn edebiyatına getirilen eleştirilerin haksız olduğu görüşündedir. Divan Edebiyatına getirilen Arap ve Acem taklitçiliği eleştirisini ise “*dünyada hiçbir sanat eseri, taklide düşmemiş olmakla, mutlak orijinallik iddiasıyla ortaya çıkamaz.*” (s. 47) ifadesiyle reddetmiştir. Okay, millî edebiyatın ne olduğunu ayırıştırıcı değil birleştirici unsurlar üzerinde aramış ve Divan Edebiyatı'nın, Servet-i Fünûn'un, Millî Edebiyat cereyanının da bize ait olduğunu vurgulamıştır.

Edebiyatımızda Batılılaşma başlıklı yazısında Okay, Batılı tarzda gelişen edebiyatımız ile ilgili genel bilgileri okuyucuya aktarmıştır. Tanzimat Fermanı ile başlayan siyasî süreç, 1860 yılına gelindiğinde edebî sahada da etkilerini göstermeye başlamıştır. Bu yazıda, Tanzimat edebiyatının tarihî ve siyasî zeminini açıklayan Okay, daha sonra tercümelemlerin yenileşmedeki rolüne değinmiştir. Tanzimat edebiyatı ile dildeki değişimleri üç sebebe bağlamıştır. Birincisi elit dilin yerine umûma hitap eden bir dilin, siyasî çevrede de karşılık bulması, ikincisi gazeteler, üçüncüsü ise yeni kavramların dile kazandırılmasıdır. Bütün bu değişimlere tür, şekil ve muhtevadaki değişimler de eklenmiştir. Türk edebiyatı, şiirden nesre yaklaşmakla beraber, yeni türler ve temalarla değişmiş ve gelişmiştir.

Kitabın bir diğer konu başlığı *Türk Şiirinde İctimaî Meseleler* olarak verilmiştir. Diğer yazılara göre daha uzun olan bu yazıda sanatın ferdî mi toplumsal mı olması gerektiği tartışması kısaca yapıldıktan sonra Yunus Emre'den Mehmed Akif'e kadar Türk şiirinde toplumsal konuların serüveni anlatılmıştır. Yunus Emre'nin insana bakan yüzü, divan şiirinin sosyal konulara eğilen manzumelerinden sonra Tanzimat'la, özellikle gazetenin varlığını hissettirmesi ve de Şinasi'nin kapıyı aralamasıyla şiirde toplumsal meseleler daha çok işlenmeye başlanmıştır. Okay'a göre Şinasi'nin açtığı kapıdan Ziya Paşa ve Namık Kemal girer. Daha çok sosyal adaletsizliğin işlendiği bu dönemden sonra Tefik Fikret, “Haluk'un Amentüsü” ile topluma seslenmeye çalışır. Ancak Okay, bu seslenişin realist olmadığını, dolayısıyla Fikret'in halkın adamı olmadığını dile getirmiştir. Fikret'ten sonra Ziya Gökalp'ın şiirlerinde ideolojiyi çok fazla işlediğini ve Gökalp'ın Tanzimat burjuvasının temsilcisi olduğunu ifade etmiştir. Bu bölümde en çok işlediği şair ise Mehmed Akif olmuştur. Okay'a göre Akif, gerçek halk adamıdır, samimidir. Akif, halkın ve devletin kurtuluşunu, “*İslâm'ın ve Batı medeniyetinin getireceği kıymetlerde aramıştır*” (s. 78).

Kitabın. I. bölümünün son başlığı *Bitmeyen Kavga: Eski-Yeni'*dir. Bu yazıda Okay, değişmeyen tek şey değişimin kendisidir düsturunca, her şeyin eskidiğini ve yeninin de çıktığı andan itibaren eskimeye mahkûm olduğunu ifade etmiştir. Bir eserin kıymetinin eskiliği veya yeniliği ile değil; güzelliği ile tartışılması gerektiğine dikkat çekmiştir.

II. bölüm *Eski ve Yeni Edebiyatımız Üzerine İncelemeler* üst başlığı ile adlandırılmıştır. İkinci bölümdeki yazılar, kronolojik sıraya göre sıralanmıştır. Bu minvalde ikinci bölümün ilk yazısı *Yunus Emre'den İnsan Üzerine Sorular'*dır. Okay, Anadolu kültür tarihinin en büyük kahramanı olarak gördüğü Yunus Emre'ye karşı Türk aydınının mükellefiyetini hatırlatmıştır. Bu sorumluluk, Yunus'un *insan sevgisinin kaynağının, İslâm düşüncesi ve Oğuz yiğitliğinin ideal bir senteze ulaşmasından doğduğunu bilmek ve bildirmektir* (s. 89). Okay'a göre, Yunus'un insan sevgisini, Batı'ya sizin hümanizminiz karşısında İslâm hümanizmi de var, düzeyine indirmek kötü bir kıyastır. Yunus'un anlaşılması ve aktarılması noktasında doğru bir bakış açısı yakalanmalı ve İslâm ile Oğuz yiğitliğinin ideal sentezinin Yunus'taki tecellisi nesillere aktarılmaya devam edilmelidir.

Bölümün ikinci başlığı, *Eski Şiirimize Yaklaşmak'*tır. Galib Dede ile birlikte kemâl noktasına ulaşan eski şiirimize yönelik hücumlar Namık Kemal'in taarruzlarıyla başlamış ve 1945'de Abdülbaki Gölpınarlı'nın eleştirileri ile devam etmiştir. 60'lardan sonra başlayan eskiye rağbet modasından edebiyat da nasibini almıştır. Bu girizgâhtan sonra Okay, günümüzde Divan Edebiyatına nasıl yaklaşıldığına ve nasıl yaklaşılması gerektiğine dair önerilerini mevzu etmiştir. Okay'a göre, daha çok akademik çevrenin ele aldığı eski edebiyata, arkeolojik kalıntı çıkarma ameliyesi olarak yaklaşılmaktadır. Edisyon-kritik/transkripsiyon/inceleme safhalarının Divan Edebiyatı araştırmaları için önemli olduğunu ancak estetik zevk uyandırmadığını belirten Okay, bu iş için *Divan Edebiyatı Enstitüsü* kurularak sırasıyla bütün divanların neşrinin yapılması önerisinde bulunmuştur. Bu işten sonra akademik çevrenin yapacağı çalışma ise Divan şiirine çağdaş usullerle yaklaşılmaktır.

Bâki'nin Kanunî Mersiyesi'ne Dair başlıklı yazıda Okay, mersiye'nin ilk beyitine getirilen eleştirilere farklı bir pencereden bakmıştır. Mersiye'nin ilk beyiti, tamamen Arapça ve Farsça kelimelerden meydana gelmesi, yüklemının olmaması ve sadece "ey" nidasının Türkçe olması nedeniyle tenkit edilmiştir. Ancak Okay, bu eleştirilere cevap vermeden önce modern edebiyatımızda yer alan örneklerle anlamsız veya başka dillerden alınan kelimelerin şiirde oluşturduğu terennümlerden bahsetmiştir. Atilla İlhan, Fazıl Hüsnü, Melih Cevdet ve Asaf Halet Çelebi'nin şiirlerinden örneklerle bu durumun tamamen mananın dışında bir sezgi, felsefi hava, bir müzik edası oluşturma çabası olduğunu belirtmiştir. Bu örneklerden sonra Bâki'nin mersiyesinde de yer alan ilk beyitin bu kaygılardan biri sebebiyle yazıldığı kanaatindedir. Okay, Bâki'nin bu beyiti bilerek ve isteyerek yazdığını düşünmektedir. İlk beyite nazaran diğer diğer beyitlere bakıldığında Türkçe'nin yoğun ve anlamın sade olduğu görülmektedir. Bâki, ilk beyitte ölümün ağırlığını hissettirmek için yazmıştır.

Okay'a göre, Bâki mersiyeye bu beyitle başlayarak *ölümün, fâni insanlara hitab eden, ağır ve hacimli bir müzik formu tesiri bırakan* (s. 103) bir hava oluşturduğunu ifade etmektedir.

Diğer bir çalışma olan *Nefî'nin Şiirlerinde Ses Unsuru* ile Okay, klasik edebiyatımızın büyük şairlerinden Nefî'nin şiirlerinde sesin, heceler, kelimelerin ve beyitlerin nasıl müzikal bir armoniye dönüştüğünü anlatmıştır. Yazıdan önce Tefvik Fikret'in Nefî için yazdığı manzumeyi vererek görüşünü kuvvetlendiren Okay, daha sonra şairin şiirlerinden örnekler ile adeta bir savaş meydanının bütün seslerini duymamızı sağlamıştır. Sadece kasidelerinde değil, âşıkane şiirlerinde de seslerle yaptığı musiki icrasını Okay, Nefî'nin Erzurum dadaşı olmasına ve gururlu edasına bağlamaktadır.

Kitabın on beşinci ve on altıncı bölümlerinin konuları, Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri ve Marifetname'si üzerinedir. Okay, *İbrahim Hakkı ve Tasavvufi Şiirleri* başlıklı ilk yazısında, İbrahim Hakkı'dan *18. asrın büyük âlim, şair, mütefekkir ve mutasavvıfı olarak* (s. 110) bahsetmektedir. Edebiyat tarihlerinde ve günümüzde İbrahim Hakkı'nın pek tanınan bir şahsiyet olmamasından dolayı hayıflanırken bu çalışmada onun insan, dünya, Allah ve ölüm hakkında yazdığı şiirlerinden örnekler vererek kendisini tanıtmaya çalışmıştır. İlgili ikinci yazının başlığı da *İbrahim Hakkı ve Marifetname'ye Dair*'dir. Okay, bu yazıda da asrın en önemli ilim adamlarından biri olduğunu ancak ne kendisinin ne de eseri olan Marifetname'nin hakkıyla tanındığını ifade etmiştir. Okay, Marifetname'nin muhtevasında dinî bilginin yanında müspet ilimlere dair bilgilerin de yer aldığını, dolayısıyla çağlar üstü bir yapıt olduğunu belirtmiştir.

Orhan Okay, diğer bir çalışmada, dikkatleri ilk köy romanına çekmektedir. *Türk Romanına Köy Mevzuunun Girişinde Unutulan Bir İsim: Ahmed Midhat Efendi* başlıklı yazıda, köy temalı ilk eserin 1885 yılında yazılmış olan *Bahtiyarlık* romanı olduğu belirtilmiştir. Okay, *Karabibik*'ten beş yıl önce yazılmış olan bu eseri, Rousseau'nun romantik bir şekilde aldığı köye ve kıra dönüş fikrinden etkilenecek yazılmış ilk romantik köy yapıtı olarak kabul etmektedir. *Karabibik* hikâyesini ise ilk realist köy yapıtı olarak görmektedir. Okay, eserin ilk olması nedeniyle Ahmed Midhat Efendi'nin Anadolu köyünün gerçeklerini bilmediğini belirtir. Eserde, idealize edilmiş bir karakter ve mahallî unsurların olmadığı bir köy vardır.

İktisatta Millî Düşünceye Doğru ve Ahmed Midhat'ın Çalışmaları başlıklı yazı, kitabın en geniş hacimli yazılarından biridir. Orhan Okay bu yazısını dört alt başlık ile detaylandırmıştır. *İlk hamle: Batı'dan tercüme* başlığıyla Osmanlı'da ekonomi hakkında yapılan ilk ekonomi konulu kitapların tercümelerinden bahsetmiştir. İlk eser 1852 tarihinde Fransız iktisatçı L. B. Say'ın eserinin tercümesi olan ve Sahak Abru'ya ait olan *İlm-i Tedbir-i Menzil*'dir. *İkinci devre: Millî endişeler* başlıklı ikinci başlıkta Ahmed Midhat Efendi'nin ekonomi hakkında yazdığı üç eserden bahsetmiştir. Bu üç eser: *Sevdâ-yı Sa'y ü Amel*, *Teşrik-i Mesâi-Taksim-i Mesâi* ve *Ekonomi Politik*'tir. Ahmed Midhat Efendi, Batı'dan tercüme ile desteklediği bu kitaplarda millî

çıkarları göz ardı etmemiştir. Okay, bu çalışmada Ahmed Midhat Efendi'nin devrine göre çok ciddi meselelere değindiğini ve ekonomi hakkındaki düşünce ve tenkitlerinin oldukça yerinde olduğu görüşündedir. Okay'a göre, Ahmed Midhat Efendi, memurluk yerine ticaret ve sanayiye tavsiye etmekte, yer yer liberal görüşleri benimsemesine rağmen millî çıkarları göz ardı etmemektedir. Bu yazının üçüncü alt başlığı ise *On yıl sonra*'dır. Okay, Ahmed Midhat Efendi'nin on yıl sonra yazdığı *Hallû'l-Ukad* adlı eseri tanıtmıştır. Bu eserde ilk defa ünlü iktisatçı Adam Smith eleştirilmiştir. Yazının son alt başlığı ise *Kaynak: Uyanık bir ihtiyar*'dır. Bu başlıkta da Ahmed Midhat Efendi'ye ekonomi ilhamını veren *Müşâhedat* romanının başkarakteri Seyyid Mehmed Numan'ın ekonomiye dair fikirleri işlenmiştir. Okay, çalışmanın sonuna bu bölümde geçen isimlerin hayatından oluşan kısa bir sözlük eklemiştir.

Orhan Okay, bu eserdeki yazılarına Tevfik Fikret ile devam etmiştir. Fikret'le ilgili ilk çalışmanın başlığı, *Tevfik Fikret ve Şiir Sanatı*'dır. Bu çalışmada, şairin şiir poetikası üzerinde durmuştur. Tevfik Fikret'in şiir poetikasına temas etmeden önce Türk edebiyatında poetikanın tarihe değinen Okay, ilk poetika yazarının Rezaizade Mahmud Ekrem olduğu görüşündedir. Divan edebiyatı şair ve yazarlarının sanat ve özellikle şiir üzerine bazı düşünceleri olsa da yazara göre, disiplinli ilk poetika eseri, Ekrem'in *Talim-i Edebiyat* isimli çalışmasıdır. Bu bakımdan, Tevfik Fikret de Ekrem'in şiir görüşünün mukallididir. Okay, Fikret'in şiire Şeyh Galib tesiri altında başladığını ve zamanla Nedim, Şeyh Vassı, Muallim Feyzî, Naci'yi nihayetinde de Hâmid ve Ekrem'i takip ettiğini belirtmiştir. Okay'a göre Fikret, bütün bu tesirlerden sonra kendi şiirini keşfetmiştir. Tevfik Fikret'in şiir sanatı hakkında elliye aşkın şiirinin olduğunu tespit eden Okay, Fikret'in üç aşamadan geçtiğini düşünmektedir. Önce tabiatı taklit, daha sonra tabiatla sanatın muvazeneli bir değere sahip olduğu ve nihayetinde sanat ile tabiatın ayrı şeyler olduğu görüşü, Fikret'in şiir sanatı hakkındaki devinimleridir.

Tevfik Fikret ile ilgili bir diğer çalışma, "*Tarih-i Kadim*" *Münakaşaları Dışında Tevfik Fikret ve Mehmed Akif*'tir. Orhan Okay, Tevfik Fikret ile Mehmed Akif arasında yaşanan *Tarih-i Kadim* tartışmasının dışında ele almak istemiştir. Okay bu çalışmada, her iki şairin şiirlerinde kullandıkları aynı temalar üzerinden değerlendirme yapmıştır. Bu değerlendirmeye geçmeden önce Fikret'in sanıldığı aksine sosyalist olmadığını sadece bazı buhranlar geçirdiğini belirtmektedir. Fikret için *denilebilecek en doğru veya en ihtiyatlı söz, onun başlangıçtanberi şiir grafiğinde dinî hislerin gitgide azaldığı, son yıllarında ise bazı şiirlerinde kin ve nefrete dönüştüğüdür* (s. 160). Bu girişten sonra Okay, Fikret ile Akif'in içtimâî ve dinî konularda yazdıkları bazı şiirlerini mukayese ederek muhteva çerçevesinde yorumlamıştır. Bu mukayeseler sonucunda aynı devrin iki farklı şairinin birçok şiirde neredeyse isim olarak da aynı temaları işledikleri görülmüştür. Ancak konuları ele alış ve yorumlayış açısından Tevfik Fikret'in şiirleri hissî ve duygusal kalırken, Mehmed Akif'in ise gerçekçi ve müşahhas olarak dikkatleri çekmektedir. *Fikret daima evin içinde bir şairken; Akif karakter bakımından tamamen dışa açık bir insandır* (s. 173).

Orhan Okay, Mehmed Akif ile ilgili yazdığı konuların ilkinde *Şehitlikte Bir Şair: Mehmed Akif* başlığını vermiştir. Okay, Mehmed Akif'in diğer şairlere nazaran ölüm ve özellikle mezarlığa bakış açısının çok farklı olduğunu belirtir. Okay'a göre, Akif'in şiirlerinde mezarlıkta iki şey gömülüdür: *Biri insanlığın en seçkin evlâdı, yani peygamberimiz. İkincisi milletimizin tarihi* (s. 176). Akif'in ölüm, mezar, şehit, savaş vb. temalı şiirlerinde ülkenin korkunç vaziyeti ve bunun bir tezahürü olarak şairin bedbin ve yalnız hâli görülmektedir. Diğer tarafta ise Çanakkale Zaferi'nin getirdiği ümit ve inançla birlikte *Asım'ın nesli* gibi bir ideal, şairin iki ruh hâlini yaşamasına neden olmaktadır. Okay, yazısını *dünyada hiçbir şehide nasip olmadığına inandığım bu sanat âbidesiyle tamamlıyorum* diyerek Çanakkale Şehitlerine şiirini yazıya eklemiştir.

Mehmed Akif ile ilgili diğer bir konu, *Mehmed Akif'in Bazı Şiirlerinde Şekil-Muhteva Münasebetleri* başlığını taşımaktadır. Orhan Okay, bu yazısında Tevfik Fikret'in ilk defa ortaya attığı şiirin şekil-muhteva arasındaki ilişki açısından değerlendirmesi konusunu Mehmed Akif'in şiiri üzerinden kaleme almıştır. Tevfik Fikret, şiire hâkim olan ruh hâline göre değişik vezinlerin kullanılabilceği görüşünü ortaya atmıştır. Daha sonra bu durum genişleyerek kelime, konu ve nazım şekli seçimi gibi alanlara da sirayet etmiştir. Bu nazım tekniğine uygun olarak şiir yazan şairlerden biri de Mehmed Akif'tir. Okay, Akif'in Fatih Camii adlı şiirini bu hususiyeti gözeterek incelemiştir. Buna göre şiirin ilk on dört beyit, mefâilün/mefâilün/mefâilün/mefâilün vezniyle yazılmışken geri kalan beyitler mefâilün/feilâtûn/mefâilün/feilün vezniyle devam etmiştir. Şiir, ilk on dört beyit *tasvir*, geri kalan beyitler *tahkiye* olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu anlamda tahkiye bölümünde ağır vezin, tahkiye kısmında ise nisbî bir hareketliliğe uygun vezin kullanılmıştır. Seçilen kelimeler de tasvir beyitlerinde daha ağır ve sanatkârane iken, tahkiye beyitlerinde daha sade ve konuşma diline yakın olmuştur.

Mehmed Akif ile ilgili bir diğer çalışma *Mehmed Akif'in Sosyal Muhtevalı Bir Şiirinin İncelenmesi*'dir. Bu yazıda Okay, Mehmed Akif Ersoy'un "Dirvas" isimli tarihî şiirini sosyal adalet penceresinden incelemiştir. Yazıya konu olan şiirde, Emevî hükümdarı Hişam'ın katına çıkan köylü heyetinin sözcülüğünü yapan Dirvas'ın hükümdardan yardım istemesi geçmektedir. Okay, bu şiirin üç planda geliştiğini belirtir: Sefâletin tasviri, bilmediğimiz kadere mukabil bildirdiğimiz iktidarın gücü ve halifeliğin ihtişam ve zenginliğinin hesabı. Okay, İslam'ın sosyal adaletine dikkatleri çektiği bu şiirde yazıyı şu ifade ile sonlandırmaktadır: *Ve işte, eğer varsa, samimi bir marksistin neden burjuva Fikret'e değil de Akif'e eğilmesini gerektiren pek çok sebep arasında en mühimi, bu yirmi mısra içindedir* (s. 206).

Ahmed Hâşim'in konu edildiği *Ahmed Hâşim'in Şiirlerinin Sembolizm Açısından Yorumu* başlıklı yazıda, Ahmed Hâşim'in sembolizmine etki eden üç kaynak konu edilmiştir. Bunlar: şairin ferdî hayatı ve şahsiyeti, Türk şiir geleneği ve Fransız sembolistleridir. Ahmed Hâşim'in Bağdat'ta doğması, annesini erken yaşta kaybetmesi ve haşin, sert bir babaya sahip olması şiirlerinde kendisini göstermiştir. Öte yandan sosyal yanının zayıf olması, içe

kapanıklığı, çirkinliği gibi etkenler de ferdî unsurlar içerisinde şiirlerini etkilemiştir. Ahmed Haşim'in şiirinde sembolizmin diğer etkisi Türk şiir geleneği içerisinde kendinden önceki şairlerden etkilenmesidir. Okay, Tefik Fikret, Cenab Şahabeddin, Abdülhak Hâmid gibi şairleri okuduğunu ve Şeyh Galib'in mazmun dünyasından da etkilendiğini örnekleri ile ifade etmiştir. Fransız sembolistlerden Emil Verhaeren, Henri de Régnier ve Mallarmé'nin sembolizm fikirlerinden faydalanmıştır. Okay, Ahmed Haşim üzerine sonuç olarak *yalın ve mutlak bir sembolist olmadığı* (s. 220) kanaatini paylaşmıştır. Okay'a göre Haşim'in sembolizmi bir çeşit sembolizm okumasıdır.

Kitabın yirmi beşinci bölümü, *Şahıs Zamirlerinin Yüklendiği Mânalar ve Yahya Kemâl'in Şiirleri* başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Okay, şiirde "biz" zamirinin yüklendiği anlamları inceleyerek Yahya Kemâl'in şiirlerinde biz zamirinin hangi anlamlarda kullanıldığını kategorize etmiştir. Okay, Yahya Kemâl'in şiirlerinde toplamda 300 kadar "biz" zamirinin - ek ve çekimlerin de eklendiğini belirtelim - kullanıldığını belirledikten sonra, biz zamirlerini kazandığı mâna farklılıklarına göre de yedi grupta toplamıştır. Gruplandırma şöyledir:

1. "Ben" yerine "biz"
2. "Sevgili ve ben" yerine "biz"
3. "Neslimiz" yerine "biz"
4. Beşerî bir varlık olarak "insan" yerine "biz"
5. Dost meclisleri" yerine "biz"
6. Bir zümre olarak "şairler" ve "rindler" yerine "biz"
7. Milletimiz yerine "biz"

Orhan Okay'ın Ahmet Hamdi Tanpınar'ın ölümünün yirmi beşinci yılında kaleme aldığı *Hayatın Batısından, Şiirin Doğusuna* yazısında, Tanpınar'ın şiirde ve nesirde etkilendiği sanatkarlar incelenmiş ve Tanpınar'ın gözüyle bir Şark vilayeti olan Erzurum dikkatlere sunulmuştur. Okay, Tanpınar'ın şiir sanatından etkilendiği şairlerin başında Ahmed Haşim'in olduğunu; daha sonra ise hocası da olan Yahya Kemâl çizgisini benimsediğini ifade etmiştir. Bir vakitler ise Necip Fazıl ve Ahmed Kutsi Tecer'le beraber şiirin kapalı ve mistik dünyasına giriş yapar. Okay, Tanpınar'ın *Beş Şehir* eserinde İstanbul, Ankara, Bursa ve Konya'yı tarihi, kitabesi, mimarisi ile tanıttığını, ancak Erzurum'u insanıyla okuyucusuna aktardığını vurgular. Tanpınar, Erzurum'u yaşayan veya yaşantısı ile Erzurum'a can veren tiplerle anlatmıştır.

Orhan Okay'ın Tanpınar'ı anlattığı diğer yazısı *Ahmet Hamdi Tanpınar ve "Rüyalar" Hikâyesi*'dir. Okay, Tanpınar ile ilgili kısa tanıtıcı bilgiler verdikten sonra, "rüya" kavramının Tanpınar'ın eserlerindeki önemli yerine dikkatleri çekmiştir. Rüya kavramı, Tanpınar'ın birini bu yazıda tahlil edeceği iki hikâyeye isim olmuştur. Bunlar: *Abdullah Efendi'nin Rüyaları* ve *Rüyalar*'dır. Okay, bu yazının kalan kısmında Rüyalar hikâyesinin tahlilini yapmıştır. Tahlilin ana konusunu da "rüya"nın şuuraltı ile olan bağlantısı üzerine kurulmuştur. Okay, sonuç olarak Tanpınar'ın Freud'u okuduğunu ve bu hikâyede de *onun nazariyesinden bazı motifler* (s. 247) taşıdığını belirtmiştir.

Kitabın yirmi sekinci ve son yazısı, *Dokuzuncu Hariciye Koşuşu* başlıklı yazıdır. Okay, mezkûr romanla ilgili bazı yeni dikkatleri belirtmek amacıyla bu yazıyı kaleme aldığını belirtmiştir. Eserin otobiyografik olması ve bakış açısı arasındaki ilişki üzerinde duran Okay, bu romanın görülmeyen başkarakterinin “hastalık” olduğunu ifade etmiştir. Yazar, eserin tezatlar üzerine bina edildiğini belirttikten sonra şuuraltı akışlarının eserdeki tezahürleri üzerinde durmuştur. Okay, yazının sonunda dikkatleri hastalık üzerine tekrar çeker ve hastalığı, genç adamın varoluş sebebi sayar. Çünkü, *hastalık olmasaydı hasta çocuk, yaşlılarına göre daha filozof, kendi iç dünyasını daha iyi tahlil edebilen bir insan* (s. 257) olamayacaktır.

Orhan Okay’ın çeşitli zamanlarda ve farklı dergi ve gazetelerde yazmış olduğu yazılarından oluşan *Sanat ve Edebiyat Yazıları* kitabı, Okay’ın edebiyatın her alanına temas ettiği müstesna bir kitaptır. Gerek makale formunda, gerek denemeye yakın bir üslupta yazılmış olan bu yazılar, okura ufuk kazandıracak niteliktedir. Okunması hâlinde okuyucuya eski ve yeni Türk edebiyatına dair farklı bir perspektif kazanacağı muhakkaktır. Bu vesile ile merhum Orhan Okay’ı hayırla yâd ediyor, makamının âlî olmasını Cenâb-ı Hak’tan niyaz ediyorum.